

URGENT PROBLEMS OF TEACHING MILITARY MEDICINE AT DEPARTMENTS OF THE THERAPEUTIC PROFILE AND WAYS TO SOLVE THEM¹Danylo Halytsky Lviv National Medical University (Lviv, Ukraine)²Military Medical Clinical Center of the Western Region (Lviv, Ukraine)

deporss76@gmail.com

The change in the military-political situation in Ukraine presented the medical community with new tasks, the first of which is the optimization of teaching military therapy. The urgent problem of reforming the teaching of the subject of "Military Therapy" according to modern standards has come. Optimizing the teaching of "Military Therapy" requires the unification of the name of the discipline, improvement of the provision, and bringing the educational material in line with the modern standards of the world's leading countries. Ways to solve existing problems are to update the basic training programs on military therapy and unify them with a centralized review from the point of view of modern realities of medicine. The creation of current textbooks for students of higher medical institutions on "Military Therapy" and their constant updating, organization and holding of scientific and practical conferences with the participation of military specialists in therapeutic disciplines to discuss urgent issues are of great importance. As a result of our work, it was found that taking into account modern realities, the teaching of "Military Therapy" at the therapeutic departments of higher medical institutions in Ukraine needs improvement, for which specific ways are proposed.

Key words: military therapy, optimization of military therapy teaching, problems of military therapy teaching, military therapy program, military therapy textbook.

Introduction.

The change in the military-political situation in the country and the full-scale war of Russia against Ukraine presented society, the medical community, and educators with new tasks and challenges [1], the first of which is the optimization of the teaching of military medicine and military therapy, in particular, since the initial training of a military specialist begins at master's level. In addition, civilian healthcare facilities are now under a considerable burden [2] due to the modern inhumane war in violation of all norms and humanitarian principles, which causes the need for changes in the teaching of military therapy and its adaptation to current foreign guidelines, in particular, which determined the relevance and practicality of our work.

The aim of the study.

Outline essential components of the problems of teaching military therapy at the departments of the therapeutic profile of institutions of higher medical education.

Main part.

The problems of teaching military therapy can be summarized into three main ones. First of all, it is necessary to decide on the name of the discipline, regarding which there are still disagreements. We fully agree with the conclusion of a thorough scientific study by Major General of m/s, Professor M.P. Boychak: «If the phrase «military-field» was already obsolete for Oppel V.A. and Yudina S.S. almost 100 years ago, if M.I. Pirogov, who proposed this term, did not use it himself, if the chief therapist of the Red Army M.S. Vovsi, the main therapists of the fronts, the army therapists of the Second World War hardly used it, if the founder of the Russian clinical medicine Mudrov M.Ya. almost 300 years ago spoke about «military therapy», and our outstanding compatriot A. Charukovskii spoke at the same time about «diseases of the army», and what should we do with future NATO partners if they, and indeed nowhere in the world, no longer use the term «military-field» does not have

military-field surgery and military-field therapy, except for some former republics of the USSR and its satellite countries, which appropriated it and «made soviet» it, so should we return to the former names and disciplines, which do not exist? And our admiration for the genius of M.I. Pirogov and respect for his personality will be expressed not in the preserved term «military field», but in the further development of military surgery and military therapy» (cited in [3]). However, most universities still use the outdated name of the subject (military field therapy), which requires a certain unification.

The second problem is the optimization of the military therapy program. According to the latest standard of higher medical education at the master's level in the speciality «Medicine», 60 hours (2 ECTS credits) are allocated to the study of military therapy: 4 hours of lectures, 26 hours of practical classes and 30 hours of independent work (2 ECTS credits) (LNMU – 4th year), the subject is completed with a regular credit. However, the material that the student must master to be ready to solve complex tasks, including in emergencies and not in medical institutions, which is defined by integral competence («the ability to solve complex tasks, including those of a research and innovative nature in the field of medicine; the ability to continue studying with a high degree of autonomy» – Order of The Ministry of Education and Science), is considerable in scope [4]. It consists of blocks: 1) organization and scope of military therapeutic care, 2) damage by ionizing radiation, 3) damage by toxic substances, 4) acute and remote damage to internal organs in wartime, 5) military damage associated with the action of physical factors (thermal, vibration, electromagnetic), 6) general issues of intensive therapy of critical conditions in extreme conditions. Moreover, the 2nd block duplicates the material of the Department of Radiation Medicine, the 5th block – is occupational diseases that LNMU students will study in the next 5th year, the 6th block – is the study of disciplines at the Department of Anesthesiology and Reanimatology

(3 ECTS credits; course «Anesthesiology and Intensive Therapy» have the same topics: «Acute respiratory failure», «Acute heart failure», «Acute poisoning and comatose states»), and the topic «Burn disease» is also in the plans of surgical departments.

That is, there is a significant duplication of the materials of the main courses of the medical university, while typically military topics, the importance of which has increased significantly recently, have very little time to study out of all 26 hours of practical and 4 lectures, for example, «Symptomatology and treatment of injuries caused by military toxic substances» (all in 2 hours!), «General ideas about post-traumatic visceral pathology and changes in internal organs in case of a gunshot wound, mine-explosive injury» (2 hours), and «Post-traumatic stress syndrome», which in modern conditions is of great importance, generally remains for independent study. Thus, military therapy study programs need centralized improvement and revision from the point of view of modern realities of medicine and their comparison with modern «Tactical Medicine» textbooks.

The importance of the creation of unified national textbooks and educational and methodological support was pointed out by leading Ukrainian therapists [5, 6]. To date, there is a textbook «Military Therapy», created by a team of authors under the general editorship of the colonel of the medical service, PhD in Medical Sciences, Kozachka M.M. (Kyiv, 2007), the textbook «Military field therapy», created by a team of authors under the general editorship of the colonel of the medical service, doctor of Medical Sciences, professor, Osyodlo G.V. (Kyiv, 2022), recommended as a textbook for medical interns and students of postgraduate education institutions. University manuals of therapeutic departments of medical universities are also released for the independent work of students who cannot completely replace the textbook. This «Military Therapy» edition is a collective of authors chaired by V.A. Vizier. (Zaporizhia, 2020) and the manual «Military field therapy for independent work of students» by the team of O.S. Khukhlin et al. (Chernivtsi, 2021). In addition, they do not reflect the most modern methods [7] of practical work with students during the study of the discipline.

Attention is drawn to the fact that in the literature for teaching students the dominance of the Soviet military doctrine and the names of Soviet doctors [8], whose ideas for modern military medicine are outdated, controversial and static. It is essential that the 29-item bibliography for the textbook «Military Therapy» contains only 11 published in Ukraine, and only 7 of them are in the Ukrainian language, which only touches on military therapy. It should be mentioned here that the «Modern Guidelines for Tactical Medicine» (TCCC, pre-hospital care on the battlefield) are updated yearly and contain real algorithms for actions in case of certain combat injuries. In our opinion, there is an urgent need to create a modern unified Ukrainian textbook on military therapy, which requires a new unified team of military doctors and educators who will work not behind the scenes but with a broad discussion with the medical community and a comparison of Ukrainian textbooks with the literature of our military partners in the current war, which requires perfect knowledge of foreign languages. Only in this case such a new textbook will be competitive.

Thus, the urgent problem of reforming the teaching of military medical disciplines according to modern standards requires a comprehensive discussion of the military and educational communities, considering the experience of modern medicine acquired on the battlefield and in more remote regions. The first step to which could be the organization of scientific and practical conferences for discussion of the asked questions.

Conclusions.

1. The urgent problem of reforming the teaching of the subject of «Military Therapy» according to modern standards, taking into account the experience of Russia's war against Ukraine, has come.

2. Optimization of the teaching of «Military Therapy» requires the unification of the name, optimization of the provision, bringing it into line with the modern standards of the leading countries of the world, the creation of currently updated textbooks on the discipline and their constant updating, which requires a broad discussion of the problems posed by the medical educational community, preferably in the format scientific and practical conferences to unify the issues.

DOI 10.29254/2077-4214-2023-2-169-326-330

УДК 616-085:378].001

¹Радченко О. М., ²Комариця О. Й., ²Стаднік С. М

НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ НА КАФЕДРАХ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

¹Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького (м. Львів, Україна)

²Військово-медичний клінічний центр Західного регіону (м. Львів, Україна)

deporss76@gmail.com

Зміна військово-політичної ситуації в Україні поставила перед медичною спільнотою нові завдання, першочергове з яких – оптимізація викладання військової терапії. Назріла нагальна проблема реформування викладання предмету «Військова терапія» за сучасними стандартами. Оптимізація викладання «Військової терапії» вимагає уніфікації назви дисципліни, удосконалення програмного забезпечення та приведення навчального матеріалу у відповідність до сучасних стандартів провідних країн світу. Шляхами вирішення існуючих проблем є оновлення навчальних базових програм з військової терапії та їх уніфікація з централізованим переглядом з точки зору сучасних реалій медицини. Важливе значення мають створення сучасних підручників для студентів вищих медичних навчальних закладів з «Військової

терапії» та постійне їх оновлення, організація та проведення науково-практичних конференцій за участю військових спеціалістів з терапевтичних дисциплін для обговорення нагальних питань. В результаті нашої роботи з'ясували, що, із врахуванням сучасних реалій, викладання «Військової терапії» на терапевтичних кафедрах вищих медичних закладів України потребує удосконалення, для чого запропоновані конкретні шляхи.

Ключові слова: військова терапія, оптимізація викладання військової терапії, проблеми викладання військової терапії, програма військової терапії, підручник військової терапії.

Вступ.

Зміна військово-політичної ситуації у країні та повномасштабна війна росії проти України поставили перед суспільством, медичною спільнотою та освітянами нові завдання та виклики [1], першочергове з яких – це оптимізація викладання військової медицини та військової терапії зокрема, оскільки первинна підготовка військового спеціаліста починається на магістерському рівні. Крім того, на цивільні заклади охорони здоров'я припадає зараз величезне навантаження [2] через сучасну нелюдську війну з порушенням усіх норм та гуманітарних принципів, що викликає потребу змін у викладанні військової терапії та адаптації її до сучасних закордонних керівництв зокрема, що обумовило актуальність та доцільність нашої роботи.

Мета дослідження.

Окреслити найбільш вагомі складові проблем викладання військової терапії на кафедрах терапевтичного профілю закладів вищої медичної освіти.

Основна частина.

Проблеми викладання військової терапії можна узагальнити у три основні. Перш за все, треба визначитись з назвою дисципліни, щодо якої дотепер є розбіжності. Ми повністю приєднуємось до висновку ґрунтовного наукового дослідження генерал-майора м/с, професора Бойчака М.П.: «Якщо словосполучення «воєнно-польова» було вже застарілим для Опделя В.А. і Юдіна С.С. майже 100 років назад, якщо Пирогов М.І., який запропонував цей термін, сам його не вживав, якщо головний терапевт Червоної армії Вовсі М.С., головні терапевти фронтів, армійські терапевти II світової війни майже не користувалися ним, якщо засновник російської клінічної медицини Мудров М.Я. майже 300 років назад говорив про «військову терапію», а наш видатний земляк Чаруковський А. тоді ж говорив про «хвороби армії», а як нам бути з майбутніми партнерами по НАТО, якщо у них, та взагалі ніде у світі, більше не використовується термін «воєнно-польова» і не має воєнно-польової хірургії та воєнно-польової терапії, крім деяких бувших республік СРСР та країн його сателітів, які його собі присвоїли та «зрадянчили», то чи стоїть нам повертатись до колишніх назв, та дисциплін, які не існують? А своє захоплення генієм Пирогова М.І. і повагу до його особистості будемо виражати не у збереженні терміну «воєнно-польова», а в іншому – у подальшому розвитку військової хірургії і військової терапії» (цит. за [3]). Однак у більшості вузів дотепер використовують застарілу назву предмета (військово-польова терапія), що вимагає певної уніфікації.

Другою проблемою є оптимізація програми військової терапії. За останнім стандартом вищої медичної освіти за магістерським рівнем спеціальності «медицина» на вивчення військової терапії відводиться 60 год. (2 кредити ЕКТС): 4 год. лекцій-

ного курсу, 26 год. практичних занять та 30 год. самостійної роботи (2 кредити ЕКТС) (ЛНМУ – 4 курс), завершується предмет звичайним заліком. Проте, матеріал, який має опанувати студент, щоб бути готовим вирішувати складні завдання, у тому числі у невідкладних ситуаціях та не у медичних закладах, що визначено інтегральною компетентністю («здатність розв'язувати складні задачі, у тому числі дослідницького та інноваційного характеру у сфері медицини; здатність продовжувати навчання з високим ступенем автономії» – Наказ МОН), є дуже великим за обсягом [4]. Він складається з блоків: 1) організація та обсяг військової терапевтичної допомоги, 2) ураження іонізуючим випромінюванням, 3) ураження токсичними речовинами, 4) гострі та віддалені ураження внутрішніх органів у воєнний час, 5) військові ураження, пов'язані з дією фізичних факторів (термічні, вібраційні, електромагнітні), 6) загальні питання інтенсивної терапії критичних станів в екстремальних умовах. Причому, 2-й блок дублює матеріал Кафедри радіаційної медицини, 5-й блок – професійні хвороби, які студенти ЛНМУ будуть вчити на наступному 5 курсі, 6-й блок – вивчення дисциплін на Кафедрі анестезіології та реаніматології (3 кредити ЕКТС; курс «Анестезіологія та інтенсивна терапія» однакові теми: «Гостра дихальна недостатність», «Гостра серцева недостатність», «Гострі отруєння та коматозні стани»), а тема «Опікова хвороба» є одночасно і у планах хірургічних кафедр.

Тобто, присутній значний дубляж матеріалів основних курсів медичного вузу, тоді як типово військові теми, важливість яких суттєво зросла останнім часом, мають край мало часу на вивчення з усіх 26 год практичних та 4 лекцій, напр., «Симптоматологія та лікування уражень військовими отруйними речовинами» (усіма за 2 год.!), «Загальні уявлення про посттравматичну вісцеральну патологію та зміни внутрішніх органів при вогнепальному пораненні, міно-вибуховій травмі» (2 год.), а «Посттравматичний стресовий синдром», який у сучасних умовах має значне значення, взагалі залишається для самостійного вивчення. Таким чином, програми вивчення військової терапії потребують централізованого удосконалення та перегляду з точки зору сучасних реалій медицини, співставлення їх з сучасними підручниками «Тактичної медицини».

Створення уніфікованих національних підручників та навчально-методичного забезпечення, на важливість чого вказували провідні українські терапевти [5, 6]. На сьогоднішній день є підручник «Військова терапія», створений колективом авторів під загальною редакцією полковника медичної служби, к. мед. н. Козачка М.М. (Київ, 2007), підручник «Воєнно-польова терапія», створений колективом авторів під загальною редакцією полковника медичної служби, д. мед. н, професора, Осьодло Г.В. (Київ, 2022), ре-

комендований у якості підручника для лікарів-інтернів та слухачів закладів післядипломної освіти. Також випущені університетські посібники терапевтичних кафедр медичних вишів для самостійної роботи студентів, які не можуть повністю замінити підручник. Це видання «Військова терапія» колективу авторів за головуванням Візір В.А. (Запоріжжя, 2020) та посібник «Військово-польова терапія для самостійної роботи студентів» колективу Хухліна О.С. та ін. (Чернівці, 2021). Крім того, вони не відображують найбільш сучасні методи [7] практичної роботи з студентами під час вивчення дисципліни.

Звертає увагу факт наявності у літературі для навчання студентів засилля радянської воєнної доктрини та прізвищ радянських медиків [8], ідеї яких для сучасної військової медицини є застарілими, спірними та статичними. Важливо, що список літератури до підручника «Військова терапія» з 29 пунктів містить лише 11 виданих в Україні, а з них тільки 7 українською мовою, які лише дотично стосуються військової терапії. Тут слід згадати, що «Сучасні настанови з тактичної медицини» (ТССС, догоспітальна допомога на полі бою) оновлюються щороку і містять реальні алгоритми дій при тих чи інших бойових ураженнях. На нашу думку, назріла негайна потреба створення сучасного єдиного українського підручника з військової терапії, що потребує нової єдиної команди військових лікарів та освітян, які будуть працювати

не кулуарно, а із широким обговоренням із медичною спільнотою та співставленням українських підручників з літературою наших військових партнерів у теперішній війні, що потребує досконалого знання іноземних мов. Тільки у такому випадку такий новий підручник буде конкурентоспроможним.

Таким чином, нагальна проблема реформування викладання військових медичних дисциплін за сучасними стандартами вимагає широкого обговорення військової та освітянської спільнот, врахування досвіду сучасної медицини, набутого на полі бою та у більш віддалених регіонах, першим кроком до чого могло би бути організація науково-практичних конференцій для обговорення поставлених питань.

Висновки.

1. Назріла нагальна проблема реформування викладання предмету «Військова терапія» за сучасними стандартами з врахуванням досвіду війни росії проти України.

2. Оптимізація викладання «Військової терапії» вимагає уніфікації назви, оптимізацію програмного забезпечення, приведення у відповідність до сучасних стандартів провідних країн світу, створення сучасних оновлених підручників з дисципліни та постійного їх оновлення, для чого потрібне широке обговорення поставлених проблем медичною освітньою спільнотою бажано у форматі науково-практичних конференцій для уніфікації поставлених питань.

References / Література

1. Kashuba MO, Kucher SV. Novi chasy – novs vyklyky (osoblyvosti medychnoi osvity u novyh realiyyah). Medychna osvita. 2021;1:136-141. [in Ukrainian].
2. Grebenyuk MV, Kryskiv OI, Lasarchuk TB, Kocyuba OI. Retrospectyvnyy analiz navchannya likariv-interniv fahu Vnutrishni chvoroby ta schlyahy optymizatsii praktichnoi pidgotovky. Medychna osvita. 2020;3:105-109. [in Ukrainian].
3. Boichak MP. Voienno-polova terapiia chy viiskova terapiia, voienno-polova khirurhiia chy viiskova khirurhiia. Ukrainskyi zhurnal viiskovoi medytsyny. 2020;1(1):73-83. [in Ukrainian].
4. MOZ Ukrainy. Perelik tem z navchalnoi dystsypliny «Viiskova terapiia», vnesenykh do tematyky navchalnoi dystsypliny «Vnutrishnia medytsyna» dlia studentiv vyshchykh medychnykh navchalnykh zakladiv osvity III-IV rivniv akredytatsii (Iyst MOZ Ukrainy № 08.01-47/14524 vid 25.05.2014). Kyiv: MOZ Ukrainy; 2014. [in Ukrainian].
5. Katerynychuk IP. Aktualni zavdannia i problemy pidhotovky z viiskovoi terapii na kafedri vnutrishnoi medytsyny medychnoho VNZ. Dostupno: https://core.ac.uk/display/200101142?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1. [in Ukrainian].
6. Vizyr VA, Demydenko OV, Sadomov AS. Problemy vykladannia viiskovoi terapii studentam 5 kursu zakladiv vyshchoi medychnoi osvity. Materialy XVI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoi uchastiu Innovatsii u vyshchyi medychnij ta farmatsevtichnij osviti Ukrainy; 2019; Ternopil. Ternopil: TNMU; 2019. s. 70-71. Dostupno: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/10428>. [in Ukrainian].
7. Volosovets AO, Zozulya IC, Ivaschenko OV, Verbitsky IV, Kramareva OG, Boyko AV. Vykorystannya majster-klasiv u navchalnomu procesi na kafedri medycyny nevidcladnyh staniv. Medychna osvita. 2020;4:14-17. [in Ukrainian].
8. Boichak MP. Narys z istorii ukrainskoi viiskovoi terapii. Kn. 3: Viiskova terapiia pislia druhoi svitovoi viiny i v roky nezalezhnosti Ukrainy. Kyiv: ArtEk; 2020. 358 s. [in Ukrainian].

НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ НА КАФЕДРАХ ТЕРАПЕВТИЧНОГО ПРОФІЛЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Радченко О. М., Комариця О. Й., Стаднік С. М.

Резюме. В результаті повномасштабної російсько-української війни, яка спричинила зміну військово-політичної ситуації у країні, перед суспільством, медичною спільнотою та освітянами постали нові завдання та виклики, основним з яких є оптимізація викладання військової терапії. Назріла нагальна проблема реформування викладання предмету «Військова терапія» за сучасними стандартами з врахуванням досвіду російсько-української війни. Метою нашої роботи стало окреслення найбільш вагомих складових проблем викладання «Військової терапії» на кафедрах терапевтичного профілю закладів вищої медичної освіти та запропонувати шляхи їх вирішення. Проблеми викладання військової терапії можна узагальнити у три основні. Перша проблема – оптимізація викладання «Військової терапії» вимагає уніфікації назви дисципліни. Застарілу назву дисципліни «Військово-польова терапія» пропонується у всіх закладах вищої освіти змінити на сучасну назву «Військова терапія». Друга проблема – оптимізація програми «Військової терапії». Матеріал складається з блоків, частина з яких повторює раніше вивчений матеріал, який студенти будуть вчити пізніше. Третя проблема – створення уніфікованих сучасних національних підручників та навчально-методичного забезпечення. Для вирішення зазначених проблем необхідно мати нову єдину команду військових освітян, які будуть широко обговорювати проблеми з медичною спільнотою, співставляти українські підручники з літературою провідних країн світу. Таким чином, оптимізація викладання «Військової терапії» вимагає уніфікації назви,

оптимізацію програмного забезпечення, приведення у відповідність до сучасних стандартів провідних країн світу, створення сучасних оновлених підручників з дисципліни та постійного їх оновлення, для чого потрібне широке обговорення поставлених проблем медичною освітньою спільнотою у форматі науково-практичних конференцій для уніфікації поставлених питань.

Ключові слова: військова терапія, оптимізація викладання військової терапії, проблеми викладання військової терапії, програма військової терапії, підручник військової терапії.

URGENT PROBLEMS OF TEACHING MILITARY MEDICINE AT DEPARTMENTS OF THE THERAPEUTIC PROFILE AND WAYS TO SOLVE THEM

Radchenko O. M., Komarytsia O. Y., Stadnik S. M.

Abstract. As a result of the full-scale Russian-Ukrainian war, which caused a change of the military-political situation in our country, society, the medical community and educators faced new tasks and challenges, the main of which is the optimization of teaching military therapy. The urgent problem of reforming the teaching of the subject "Military therapy" according to modern standards, taking into account the experience of Russian-Ukrainian war, has come. The purpose of our work was to describe main problems of teaching "Military Therapy" discipline at departments of therapeutic profile in medical universities and to propose ways to solve them. The problems of teaching "Military Therapy" can be summarized into three main ones. The first problem – optimization of teaching "Military Therapy" discipline requires the unification of the discipline's name. The outdated name of the discipline "Military Field Therapy" is proposed to be changed to the modern name "Military Therapy" in all institutions of higher education. The second problem is optimization of the program, their topics and hour. It is necessary to bring program into line with the modern standards of the leading countries of the world and take out repeated topics. The third problem is the creation of modern updated textbooks of the "Military Therapy" discipline and their constant updating according our military partners. To solve these problems, it is necessary to have a new unified team of military educators who will widely discuss problems with the medical community, compare Ukrainian textbooks with the literature of the leading countries of the world. Thus, the optimization of the teaching of «Military Therapy» requires the unification of the name, optimization of the software, bringing it into line with the modern standards of the leading countries of the world, the creation of modern updated textbooks on the discipline and their constant updating, which requires a wide discussion of the problems posed by the medical educational community in the format scientific and practical conferences to unify the issues.

Key words: military therapy, optimization of the military therapy teaching, military therapy teaching problems, programs of military therapy, textbook of the military therapy.

ORCID and contributionship / ORCID кожного автора та їх внесок до статті:

Radchenko O. M.: [0000-0003-1108-963X](https://orcid.org/0000-0003-1108-963X)^{ADEF}

Komarytsia O. Y.: [0000-0002-5822-8281](https://orcid.org/0000-0002-5822-8281)^{BCD}

Stadnik S. M.: [0000-0002-9987-7069](https://orcid.org/0000-0002-9987-7069)^{DE}

Conflict of interest / Конфлікт інтересів:

The authors report no conflict of interest. / Автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Corresponding author / Адреса для кореспонденції

Stadnik Serhiy Mykolayovych / Стадник Сергій Миколайович

Military Medical Clinical Center of the Western Region / Військово-медичний клінічний центр Західного регіону

Ukraine, 79010, Lviv, 25 Lychakivska str. / Адреса: Україна, 79010, м. Львів, вул. Личаківська 25

Tel.: +380673377076 / Тел.: +380673377076

E-mail: deporss76@gmail.com

A – Work concept and design, **B** – Data collection and analysis, **C** – Responsibility for statistical analysis, **D** – Writing the article, **E** – Critical review, **F** – Final approval of the article / **A** – концепція роботи та дизайн, **B** – збір та аналіз даних, **C** – відповідальність за статичний аналіз, **D** – написання статті, **E** – критичний огляд, **F** – остаточне затвердження статті.

Received 23.11.2022 / Стаття надійшла 23.11.2022 року
Accepted 01.05.2023 / Стаття прийнята до друку 01.05.2023 року